

УДК 341.645

Гнаповська Анастасія Володимирівна

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

УМОВИ ПРИЙНЯТНОСТІ ЗАЯВИ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу закріпленого в Конвенції про захист прав і основоположних свобод переліку умов прийнятності заяв до Європейського суду з прав людини як невід'ємного та визначального елементу в механізмі захисту прав та свобод на міжнародному рівні. Актуальність теми полягає в тому, що в останні роки значно зросла кількість заяв, які подаються до Європейського суду з прав людини, що зумовлено, передусім, збільшенням випадків порушення прав та свобод. Проте більшість з поданих заяв визнаються неприйнятними. Це і зумовлює необхідність даного дослідження.*

***Ключові слова:** конвенція про захист прав та основоположних свобод, Європейський суд з прав людини, умови прийнятності, права та свободи людини.*

Постановка проблеми. Дедалі частіше зустрічаються випадки порушення державами-учасницями Конвенції про захист прав та основоположних свобод закріплених в ній прав та свобод. Юрисдикції Європейського суду з прав людини притаманний субсидіарний характер, що передбачає створення додаткових гарантій захисту. Він не є частиною національних судових органів, а його рішення є остаточними та не підлягають оскарженню, в тому числі і рішення про неприйнятність заяв.

Мета статті. На основі комплексного дослідження доктринальних джерел, міжнародних та внутрішньодержавних нормативно-правових актів, практики реалізації права на звернення розкрити і узагальнити теоретичні та практичні засади доступу до правосуддя в Європейському суді з прав людини.

Виклад основного матеріалу. В статті 55 Конституції України передбачено право на звернення за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [6], що безпосередньо передбачає і звернення до Європейський суду з прав людини (далі ЄСПЛ або Суд) [7, с. 293].

ЄСПЛ є міжнародним судом і метою його діяльності є контроль за дотриманням країнами-членами Ради Європи їхніх зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини й основоположних свобод (далі Конвенція) [4, с. 21].

Ключовим елементом в механізмі забезпечення дотримання прав та свобод, закріплених в Конвенції та протоколах до неї, є встановлений порядок звернення, який включає можливість особи, яка вважає, що їй було завдано шкоди будь-якою дією, яка порушує Конвенцію, подати заяву про наявне порушення за умови, що дотримані всі вимоги щодо прийнятності [9].

При подачі скарги про порушення заявник повинен посилатися на одне чи декілька прав, але суто лише тих, що гарантуються та закріплені в Конвенції та протоколах до неї та це повинно бути підтверджено документами і матеріалами справи. Заява в ЄСПЛ може бути подана лише проти держав, які є учасницями Конвенції, а відповідачем буде уряд відповідної держави, проти якої подається заява. Також неприйнятними є анонімні скарги.

За загальним правилом ЄСПЛ не розглядає звернень стосовно подій та рішень, які відбувалися на території держави до ратифікації нею Конвенції, за винятком тих, які мали тривалий характер, і порушення продовжувалися й після приєднання до Конвенції.

Однією з основних умов звернення до Європейського суду з прав людини є вичерпання потерпілою від порушення її прав особою всіх ефективних національних засобів юридичного захисту. Сама по собі недовіра заявника до властей держави, заснована, наприклад, на особистій неповазі заявника до тих чи інших органів чи посадових осіб, або засноване на загальній оцінці політичної чи економічної ситуації в державі, не є достатньою підставою для відмови звернутися до внутрішньодержавних засобів правового захисту [2, с. 22].

Хоча в ст. 35 Конвенції зазначається поняття «всі національні засоби правового захисту» та не міститься однозначного формулювання їх видів, існуюча практика безумовно віддає перевагу судовому вирішенню спорів, перш ніж заяву буде спрямовано до Суду.

А.О. Червяцова зазначає, що в розумінні Європейського суду має бути вичерпання не просто «всіх засобів правового захисту», а виключно ефективних. Наприклад до «неефективних» можна віднести звернення зі скаргою до органу, який здійснює нагляд за дотриманням прав людини, такого як омбудсман, оскільки його рішення носять рекомендаційний характер. Одночасно в праці Червяцовой розкривається проблематика відсутності взаємодії національних «неефективних» засобів захисту та ЄСПЛ та пропонуються засоби її вирішення. Більшою мірою буде відповідати «духу» та «літері» Конвенції, якщо Суд розглядатиме факт подання скарги такому національному органу як обставину, що призупиняє або перериває шестимісячний термін [13, с. 39-42].

Точний перелік тих внутрішньодержавних засобів захисту, звернення до яких обов'язкове, перш ніж скаргу буде подано до Суду визначається

для кожної держави по різному і залежить від побудови внутрішньодержавного законодавства та системи судоустрою.

Важливо також знати, що коли національні засоби юридичного захисту відсутні або є неефективними, тобто неспроможні забезпечити остаточного захисту порушених прав, особа може звернутися до Європейського суду з прав людини не вдаючись до них [4, с. 18-19].

Цікавим аспектом цієї частини правила є те, наскільки Суд прийме думку захисника про те, що засіб захисту не є ефективним. Як правило, від заявників очікується звернення за захистом до можливого суду найвищої інстанції оскарження [1, с. 56-57].

Сам Суд підкреслює, що стаття 35 Конвенції має застосовуватися певною мірою гнучко та не надто формально. Правило щодо дотримання вимоги про вичерпання національних засобів не має застосовуватися автоматично, а повинно вирішуватися у кожному конкретному випадку з урахуванням загально-юридичного та політичного середовища, в якому діють засоби правового захисту та особистих обставин заявника [12, с. 91].

Практика Суду показує, що правило вичерпаності внутрішніх засобів захисту є підставою для прийняття більше половини рішень щодо неприйнятності заяв [3, с. 414].

Ще однією з обов'язкових умов прийнятності заяви є дотримання «правила шести місяців». Дане правило передбачає, що скарга може бути прийнятою до розгляду Судом, якщо з дня ухвалення остаточного рішення національними органами в даній справі пройшло не більше ніж шість місяців.

У справі «Малиш та Іванін проти України» Суд наголошує, що метою «правила шести місяців» є сприяння безпеці закону, забезпеченню розгляду справ у розумні строки, а заяви, подані без всіх необхідних документів, не приймаються до уваги з метою переривання дії шестимісячного періоду [11].

Не підлягають розгляду справи, які раніше вже розглядалися Судом стосовно тих самих фактів і тих самих скарг або є предметом розгляду в іншому міжнародному органі.

Також неприйнятними визнаються заяви, які за сутністю вважаються такими, що містять зловживання правом, коли заявник переслідує іншу мету, яка не стосується захисту прав та свобод, передбачених Конвенцією. Крім того, на цій підставі відхиляється скарга, якщо вона «усвідомлено заснована на помилкових фактах» або навмисно приховує факти, які мають значення для справи, носить «політичний» характер або подана з метою отримання розголосу [8, с. 229-230].

У своїх рішеннях Суд зазначає, що не очікує надання усієї можливої та існуючої інформації у справі, але обов'язково мають бути надані факти, які мають суттєве значення для судової оцінки. У справі «Андріанова та інші проти України» Суд відхилив заяву на підставі зловживання правом на подання заяви, оскільки пані Тимохіна не поінформувала, що вона подала заяву та діяла від імені свого покійного чоловіка, тобто не сповістила про свій справжній правовий статус. Така поведінка суперечить меті права на подання індивідуальної заяви [10].

Аналіз практики Суду дозволяє виділити також інші випадки визнання заяви неприйнятною на підставі зловживання правом на подання заяви. До них можна віднести такі: недотримання обов'язку підтримувати своє звернення протягом усього розгляду справи, порушення обов'язку зберігати конфіденційність з питання мирової угоди, переслідування з політичних мотивів [5, с. 16].

Висновки. Заява може бути визнана неприйнятною повністю або частково на різних етапах розгляду та вирішення справи, а ухвала ЄСПЛ про неприйнятність є підставою для її відхилення та вилучення з реєстру справ. Така ухвала є остаточною та її не може бути оскаржено або переглянуто. Переважна кількість заяв, що надходять до Страсбурзького

суду, відхиляється саме через недотримання умов прийнятності. Тому особи, котрі мають намір подати скаргу до Європейського суду з прав людини, повинні уважно стежити за тим, щоб вимоги статті 35 Конвенції заяви були виконані, коли це можливо.

Література

1. Harris, D. J., O'Boyle, M., Warbrick, C. Law of the European Convention on Human Rights, vol. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1006 pp.
2. Буроменський М.В. Звернення до Європейського суду з прав людини: практика Суду і особливості українського законодавства [Текст] / Харківська правозахисна група. Харків: Фоліо, 2000. 32 с. (Серія «Права людини»). URL: <http://khp.org/index.php?id=1080677442>.
3. Жалій Т. В. До питання про критерії прийнятності скарг для розгляду Європейським судом з прав людини. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія Юридичні науки. 2013. Т. 26 (65). №2-1. Ч.2. С. 411-418.
4. Звернення до Європейського суду з прав людини / Авторі-упорядники Р.О. Куйбіда, Т.В. Руда, літературно–тематичне редагування – Н.І. Петрова, заступник керівника Проекту USAID «Справедливе правосуддя». Київ, 2016. 76 с.
5. Кіреєв Р. В. Зловживання правом на подання заяви у практиці Європейського суду з прав людини. Митна справа. 2013. № 5(1). С. 12-17. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2013_5\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2013_5(1)_4).
6. Конституція України від 28.06.1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. ст.141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
7. Магновський І. Європейський суд з прав людини як міжнародно-правова гарантія захисту прав і свобод громадян України. Вісник

- Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. 2017. № 861. С. 291-296. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2017_861_43.
8. Обращение в Европейский Суд по правам человека / Под общей редакцией Филипа Лича. М.: МОО ПЦ «Мемориал», 2006. 528 с.
  9. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г.: Перевод с французского / Де Сальвиа М.; Науч. ред.: Берестнев Ю.Ю.; Пер.: Жукова А.А., Пашковская Г.А. С.-Пб.: Юр. центр Пресс, 2004. 1072 с.
  - 10.Справа «Андріанова та інші проти України» (Заява № 10319/04): Рішення Європейського суду з прав людини, 12 грудня 2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_969.
  - 11.Справа «Малиш та Іванін проти України» (Заява № 40139/14 і 41418/14): Рішення Європейського суду з прав людини, 09 вересня 2014. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"tabview":\["document"\],"itemid":\["001-147032"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
  - 12.Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: Навчальний посібник / Авт. кол.: М.В. Мазур, С.Р. Тагієв, А.С. Беніцький, В.В.Кострицький; [Відп. ред. канд. іст. наук, доц. В.М. Карпунов]. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. 600 с.
  - 13.Червяцова А. О. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Європейський суд з прав людини: Навчальний посібник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 136 с.